5. Закон України "Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини" : від 23.12.1997 № 776/97-ВР

6. Конституційне право України: підручник / за ред. Ю. М. Тодики, В. С. Журавського. - К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2023. – 544 с.

7. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підручник. – 8-ме вид., перероб. та доп. – К.: Ліра-К, 2022. –612 с.

8. Колісник В. П. Права людини: історія, теорія, практика : навчальний посібник. – Х.: Право, 2021.

9. Скрипнюк О. В. Курс конституційного права України : підручник у 2 томах. – К.: Юрінком Інтер, 2022.

10. Кравченко В. В. Конституційне право України : навчальний посібник. – К.: Атіка, 2020. – 528 с.

Сторчак В.В., здобувач
Науковий керівник: Татаренко С. В.,
доктор філософії в галузі права,
Донецький державний університет внутрішніх справ
місто Кропивницький

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИХ ЗАХОДІВ: ПРАКТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Оперативно-розшукові заходи за своєю природою пов'язані з втручанням у права людини: таємниця листування і телефонних розмов, недоторканність житла, право на приватне життя. Стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод допускає таке втручання лише тоді, коли воно здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві для досягнення легітимної мети, а ст. 6 Конвенції гарантує право на справедливий суд [1]. Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) як джерело права [2]. Тому, для оперативного працівника знання стандартів ЄСПЛ є не теоретичним, а суто практичним питанням: від цього залежить допустимість зібраних доказів.

Перша група стандартів стосується негласного втручання у приватне спілкування. В. О. Романов, аналізуючи ст. 258 КПК України [3], зазначає, що приватність спілкування визначається не каналом зв'язку, а умовами передання або зберігання інформації та тим, наскільки обґрунтованими є очікування сторін щодо конфіденційності [4, с. 60]. Спираючись на рішення ЄСПЛ у справах «Класс та інші проти Німеччини», «Сабо і Віссі проти Угорщини», «Big Brother Watch та інші проти Сполученого Королівства», автор наголошує, що негласне спостереження вимагає чітко визначених підстав, меж, строків і контролю, а ухвала слідчого судді має реально обмежувати втручання та дозволяти перевірити його субсидіарність і пропорційність [4, с. 61]. Показовою є справа «Берлізев проти України», у якій ЄСПЛ визнав порушення ст. 8 Конвенції через запис розмови без належного судового дозволу [5, с. 209].

Друга група стандартів стосується заборони провокації злочину. Частина 3 ст. 271 КПК України забороняє провокувати особу на вчинення злочину під час контролю за його вчиненням [3]. Згідно з практикою ЄСПЛ, насамперед рішенням у справі «Раманаускас проти Литви», провокацію встановлюють за двома критеріями: матеріальним (чи було б правопорушення вчинене без активного втручання правоохоронців) і процесуальним (чи провів суд ефективну перевірку доводів захисту про провокацію) [5, с. 206]. Є. І. Дубровка, Д. А. Коваленко та І. Ю. Штепа узагальнюють критерії, якими керуються суди: агент має лише «приєднатися» до вже наявної злочинної діяльності, а не ініціювати її; правоохоронний орган до початку заходу повинен мати достатні й перевірені відомості про злочинну діяльність

особи; ці відомості мають бути задокументовані ще до початку заходу [5, с. 207]. Верховний Суд у постанові від 20 червня 2024 року у справі № 234/9080/15-к прямо застосував матеріальний і процесуальний тести ЄСПЛ [6].

Третя проблема пов'язана із закритістю матеріалів оперативно-розшукової діяльності. ЄСПЛ неодноразово вказував, що відмова захисту в доступі до ключових оперативних матеріалів порушує принцип рівності сторін, а за наявності підстав для секретності суд має забезпечити компенсаторні гарантії, зокрема незалежну перевірку таких матеріалів [5, с. 208]. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає проведення заходів, що тимчасово обмежують права людини, лише з дозволу слідчого судді [7], проте сам факт наявності такого дозволу не гарантує дотримання стандартів ЄСПЛ.

З огляду на вищевикладене, вважаємо за доцільне: по-перше, закріпити в ч. 3 ст. 271 КПК України визначення провокації злочину та критерії її встановлення, на чому наголошують і дослідники [5, с. 209–210]; по-друге, передбачити процедуру розкриття матеріалів оперативно-розшукової діяльності, яка забезпечує баланс між збереженням таємниці та правом особи на захист; по-третє, у підготовці майбутніх оперативних працівників приділяти більше уваги вивченню практики ЄСПЛ і Верховного Суду, зокрема правил документування підстав для проведення негласних заходів ще до їх початку.

Підсумовуючи, хочемо зазначити, що дотримання прав людини під час проведення оперативно-розшукових заходів є не перешкодою, а умовою їх ефективності: докази, отримані з порушенням стандартів ЄСПЛ, визнаються недопустимими. Знання цих стандартів, чітке документування підстав і належний судовий контроль дозволяють поєднати результативну протидію злочинності з повагою до прав і свобод людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) : Конвенція; Рада Європи від 04.11.1950 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 04.10.2026).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3477-15 (дата звернення: 04.10.2026).

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17 (дата звернення: 04.10.2026).

4. Романов В. О. Поняття та межі «приватного спілкування» у кримінальному процесі України: проблеми тлумачення ст. 258 КПК. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2026. № 1 (17). С. 59–63. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2026-1-17-10.

5. Дубровка Є. І., Коваленко Д. А., Штепа І. Ю. Провокація злочину в кримінальному процесі: проблематика законодавства, практика ЄСПЛ та національна судова практика. Юридичний науковий електронний журнал. 2026. № 5. С. 205–213. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-5/47.

6. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20.06.2024 у справі № 234/9080/15-к (провадження № 51-1268км22). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/120180583 (дата звернення: 04.10.2026).

7. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2135-12 (дата звернення: 04.10.2026)